

Vaqif Sultanlının Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatı ilə bağlı yeni araşdırması

Bu günlərdə Bakı Dövlət Universitetinin professoru, yazıçı-ədəbiyyatşünas Vaqif Sultanlının Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatında yayınlanmış "Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatı: başlanğıcdan günümüzədək" kitabı ən qədim dövrlərdən çağdaş dönmədək mühacirətin keçib gəldiyi yolun, zəngin ədəbi-bədii və nəzəri-kulturoloji irsin araşdırılması baxımından önəm daşıyır.

Oxuculara təqdim olunan bu kitab müəllifin mühacirət ədəbiyyatı ilə bağlı ilk araşdırması deyildir. Belə ki, onun "Ağır yolun yolçusu" (1996), "Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatı" (1998), "Ömrün nicat sahili" (2004) kitabları və çoxsaylı məqalələri bu mövzuda qələmə alınmışdır. Həmçinin araşdırmaçının İstanbulda yayınlanmış "Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatı" (2007), "Ruhur ağırları" (2010) kitabları da köçmən ədəbiyyatı ilə bağlıdır.

Vaqif Sultanlının yeni kitabını əvvəlki araşdırmalarından fərqləndirən əsas cəhət burada mühacirət ədəbiyyatının tarixinə bütöv və sistemli şəkildə yanaşılmasıdır. Müəllif ilk tədqiqatlarından fərqli olaraq burada VII əsrin sonları VIII əsrin əvvəllərində Mədinəyə köç etmiş məvəli şairlərdən başlayaraq Sovetlər Birliyinin dağılmasından sonra mühacirətin yayılma arealına qədər geniş zaman kəsimini əhatə etmiş, bu dövrdə yaranmış ədəbi-kulturoloji irsin ümumi mənzərəsini canlandırmışdır.

Monoqrafiyada Azərbaycanın Quzeyinin çar Rusiyası tərəfindən işğalı ilə başlayan dönməni miqrasiya axınları fonunda ədəbi-mədəni sferada yaşanan proseslərə yer verilmişdir. Həmçinin rus-sovet müstəmləkəçiliyi dövründə mühacirət ədəbiyyatının keçdiyi mərhələlər işıqlandırılmış, ayrı-ayrı şəxsiyyətlərin ədəbi portreti yaradılmışdır. Burada Əli bəy Hüseynzadə, Əhməd bəy Ağaoğlu, Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Əhməd Cəfəroğlu, Mirzə Bala Məmmədzadə, Səlim Rəfiq Rəfiqoğlu, Əbdülvahab Yurdsevər, Almas İldırım, İren Məlikhoff və başqaları haqqındakı portret yazıları diqqəti cəkməkdədir.

Monoqrafiyada Qurban Seidin "Əli və Nino", "Altunsaç" romanları ilə bağlı ədəbiyyatşünaslıqda uzun illərdən bəri davam edən mübahisələrə də toxunulmuş, həmçinin həmin əsərlər təhlil olunmuşdur.

Araşdırıcı ikinci Dünya savaşı ilə bağlı qürbətə üz tutmuş Azərbaycan mühacirətinin ədəbi-bədii, nəzəri-kulturoloji və publisistik irsini də geniş şəkildə araşdırmış, legion ədəbiyyatından ayrıca bəhs etmişdir.

Müəllif kitabın ön sözündə tədqiqatla bağlı qənaətlərini belə ümumiləşdirərək yazır: "Bəzən belə bir fikir səslənir ki, mühacirət heç bir zaman sözüün həqiqi mənasında böyük ədəbiyyat yaratmamış, dünya ədəbi fikrinə qeyri-adi sənət nümunələri bəxş etməmişdir. Bu məntiqin kifayət qədər ciddi elmi-faktoloji arqumentlərə söykənmədiyini qeyd etməklə yanaşı, belə bir məqama diqqət yetirməyə ehtiyac vardır ki, tarixin müəyyən, belli bir zaman kəsiyində ədəbiyyatı xalqın, vətənin taleyi ilə bağlı məsələlər düşündürdüyündən ədəbi-bədii kriteriyaların bir növ "unudularaq" arxa plana keçdiyi məqamlar da olur. Buna görə də mühacirət ədəbiyyatı dəyərləndirilərkən onu yaradanların yalnız ədəbi istedadı deyil, sosial-əxlaqi mövqeyi də nəzərdən qaçırılmamalıdır".

Tədqiqatçının qənaətinə, qədim tarixə malik olan mühacirət ədəbi-bədii və nəzəri-kulturoloji irsi bütöv Azərbaycan mədəniyyətinin ayrılmaz parçasıdır. "Bir zaman gələcək ki, ədəbi şəxsiyyətlərin bioqrafiyası, yaxud yaradıcılıq yolu dəyərləndirilərkən, əski çağlarda olduğu kimi, onların vətəndə və ya mühacirətdə yaşamasının fərqləndirilməsinə lüzum görülməyəcək. Lakin Azərbaycan mühacirət irsinin uzun illər araşdırmalardan kənar qalması, özəlliklə çarlıq və sovet siyasi rejimi dövrlərində yaranan ədəbiyyatın öyrənilməsinə ciddi yasaqlar qoyulması onun ayrıca araşdırılmasını şərtləndirir".

Kitabda indiyədək mühacirət ədəbiyyatı ilə bağlı bir çox mübahisələrə aydınlıq gətirilmiş, gələcəkdə bu sahədə görülməli işlər, aparılacaq araşdırmalar üçün elmi-metodoloji istiqamətin müəyyənləşdirilməsinə çalışılmışdır.

Vaqif Sultanlının oxuculara təqdim olunan monoqrafiyasının mühüm özəlliklərindən biri müxtəlif dövrlərdə Azərbaycanın Güneyindən ayrı-ayrı ölkələrə mühacirət etmiş ədəbi şəxsiyyətlərin yaradıcılıq irsinin də araşdırılmasıdır. Eyni zamanda, araşdırmada Sovetlər Birliyinin dağılması və Azərbaycanın yenidən bağımsızlıq qazanmasından sonrakı dövrdə yaranmış, indiyədək yetərincə öyrənilməmiş mühacirət ədəbiyyatı da sistemli şəkildə təhlilə cəkilmişdir.

